

4. Мирошниченко Ю.М. Проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна за новим кримінально-процесуальним законом // *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С.310-312.

5. Гловюк І.В., Андрусенко С.В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження, спрямований на збирання та перевірку доказів. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3-2. С. 293–297.

6. Погорецький М.А., Коровайко О.І. Застосування тимчасового доступу до речей і документів у кримінальних провадженнях про злочини, учинені організованими злочинними угрупованнями. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2013. № 1. С. 234–241.

7. Ковальчук С.О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Випуск 5. Том 3. С. 140–145.

8. Абламський С.Є. Особливості здійснення тимчасового доступу до електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 2 (78). С. 239–245.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в ред. від 04 жовтня 2021 р. № 4651-VI. База даних Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 26.10.2021).

Стецька Христина Степанівна,
здобувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ВІКТИМОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ КОРИСЛИВИХ НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ДІТЬМИ

Як свідчить практика боротьби із злочинністю, створення криміногенної ситуації, що сприяє вчинення корисливо-насильницьких злочинів, нерідко залежить не лише від особи, яка його вчиняє, і зовнішніх умов, але й від поведінки потерпілого, зокрема, його аморальних, небезпечних або протиправних діянь. Саме тому для вивчення ролі конкретної життєвої ситуації вчинення злочину вкрай необхідним є вивчення віктимологічних аспектів у механізмі вчинення злочину. При цьому, як обґрунтовано довів А. П. Закалюк, у кожному випадку вчинення злочину і з'ясування його причинного комплексу необхідно встановити, через які саме вчинки потерпілого і в якому саме напрямі конкретна життєва ситуація впливала на злочинця, зокрема створювала сприятливі умови для його негативних вчинків

[1, с. 313]. Як з цього приводу зауважила А. О. Джужа, не є перебільшенням те, що в низці цих відомостей дані про особу потерпілого мають значення не менше, ніж інформація про злочинців. Роль жертв у виникненні й розвитку ситуацій злочинів зазвичай дуже значна, тому необхідним є аналіз кримінально значимих ролей жертв і облік усіх віктимологічних обставин як вихідної бази для конкретних висновків і узагальнень [2, С. 16–17.].

Як показують результати спеціальних досліджень, рівень віктимізації в Україні залишається доволі високим, а саме – щороку лише від зареєстрованих злочинів страждає понад 340 тис. осіб, що у розрахунку на 10 тис. населення становить 75 осіб [3]. Як у зв'язку з цим зазначив О. В. Туляков, рівень віктимізації в середньому у 2-2,5 рази перевищує рівень зареєстрованої злочинності в Україні [4, с. 3–4]. При цьому, враховуючи різке ускладнення криміногенної ситуації в Україні у 2014 р. в зв'язку із початком збройної агресії Росії проти України та негативний розвиток цих тенденцій упродовж 2015–2019 рр., цілком обгрунтовано можна зробити висновок про те, що кількість жертв від злочинних посягань у наступні роки не зменшиться. Аналогічний прогноз з цього приводу здійснив і Б. М. Головкін [5, С. 82].

Цікавою є й така інформація – жертвами загальнокримінальних злочинів (крадіжок, грабежів, розбоїв, умисних вбивств) найчастіше стають громадяни із середньостатистичними доходами, а подекуди – навіть безробітні, які мають у своєму розпорядженні лише майно широкого господарського житку [6, С.133]. Значною мірою це пояснюється тим, як встановив Б. М. Головкін, що злочинці та їх жертви – вихідці з одного соціального середовища та ведуть схожий спосіб життя, а також мають загальні уявлення про матеріальний достаток. Крім цього, злочинців і жертв об'єднують соціальне неблагополуччя, статус маргіналів, периферійне місце, яке вони займають у соціальній структурі суспільства [7].

Значний вплив на процес віктимізації має спосіб життя жертви. Своім стилем, способом життя неповнолітня особа свідомо чи несвідомо здатна створювати об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, сприяти вчиненню щодо самої себе злочину.

Особливе віктимологічне значення має неправомірна поведінка жертви, зважаючи на високий віктимний потенціал, що міститься в ній. Часто така поведінка є провокацією і джерелом конфлікту. Її форми різні: від фізичного і психічного насильства, застосованого до злочинця або його близьких, образливого ставлення до особи суб'єкта діяння і прояву неповаги до громадського порядку, яке прямо не мало відношення до конкретної особи, яка потім учинила діяння. Серйозну роль у злочині, пов'язаному з насильством, відіграє провокація зі сторони потерпілого. Провокація є найважливішим мотиваційним чинником в етіології бійок і побиття. За даними досліджень

В. С. Христенко, переважно провокуючою є і поведінка потерпілих при вчиненні корисливо-насильницьких злочинів, а саме:

– злочинці та жертва спільно розпивають спиртні напої, після чого жертва втрачає здатність орієнтуватись в обстановці, тим більше надати опір (15 %);

– злочинець знає, що жертва не в змозі чинити опір (12 %);

– після випадкового знайомства жертва з радістю погоджується погуляти з неповнолітньою дівчиною і йде з нею в усамітнене місце, що сприймається майбутньою злочинницею як стимуляція до вчинення корисливо-насильницького злочину (12 %);

– після випадкового знайомства жертва своєю власною сексуально забарвленою поведінкою провокує посягання (15 %) [8, с. 402].

Важливим проявом підвищеної віктимності неповнолітніх є негативний вплив дорослих на їх психіку, що формує у них негативні установки особистості. Звичайно результати такого впливу однаковою мірою сприяють тому, що неповнолітній вчиняє злочин, і можуть поставити його на місце жертви. Іншими словами, від розвитку подій залежить, в ролі кого опиниться неповнолітній, що зазнав негативного впливу дорослих – в ролі злочинця чи жертви [9].

Значний вплив на процес віктимізації має спосіб життя жертви. Своїм стилем, способом життя неповнолітня особа свідомо чи несвідомо здатна створювати об'єктивні та суб'єктивні умови для криміналізації, сприяти вчиненню щодо самої себе злочину. Виділяючись в соціальному плані або ізолювавшись від суспільства, ігноруючи розумні заходи безпеки, піддаючи себе ризику, що зумовлений власною поведінкою, неповнолітній у віктимогенній ситуації, як правило, перетворюється на жертву.

Девіантна поведінка неповнолітнього, приналежність до однієї й тієї самої субкультури насильства нерідко стають загальними джерелами і віктимізації, і криміналізації.

Досить серйозну потенційну небезпеку являє собою десоціалізація неповнолітньої жертви насильства як наслідок пережитого болю, страху, приниження, сорому, зневіри в людях, державі та суспільстві, що виявилися нездатними захистити і вберегти від злочинця. Тобто йдеться про психологічний механізм впливу пережитого насильства на організм неповнолітньої людини, що поєднується з різними за ступенем прояву і тривалості в часі, але однаково негативними реакціями, не лише у фізіологічному і психологічному, а й у соціальному аспекті.

Вивчення віктимності показало наступне: 3,8 % опитаних зазначили, що стали потерпілими від грабевів та розбоїв, що вчинені неповнолітніми; 2,2 % – від вимагання [10].

Серед потерпілих від цих злочинів є певна кількість осіб, які ведуть протиправну і навіть злочинну діяльність.

Соціальний статус та сфера діяльності потерпілих від грабежів та розбоїв з проникненням у житло мають цілком очевидний кримінологічний «вихід». Потерпілими у значній кількості є особи, які таким чи іншим чином пов'язані з торгівлею та комерційною посередницькою діяльністю. Це свідчить про те, що основним фактором, який впливає на рішення неповнолітніх злочинців про вибір жертви, виступає наявність у неї значних матеріальних засобів.

За рівнем доходу потерпілих від вимагання можна поділити на: а) тих, що мають постійний досить вагомих доход; б) ті, що отримують разові доходи у значному розмірі; в) які мають особливо цінне майно, що привертає увагу неповнолітніх вимагачів; г) осіб, що не мають високих доходів, в тому числі тих, які створюють видимість людей «з грошима». Можна дійти висновку, що 64 % потерпілих – це особи, які займаються підприємницькою діяльністю і отримують постійні і значні доходи.

Дуже часто злочинна діяльність підлітків була пов'язана із до злочинною поведінкою потерпілих осіб. Кримінологи неодноразово підкреслювали, що корисливо-насильницьким злочинам, що вчиняються неповнолітніми, часто передували насильницькі чи аморальні дії потерпілого. Нерідко конфліктна ситуація виникала на ґрунті «мирного» спільного вживання алкогольних напоїв, після чого між винним та потерпілим починалася сварка чи бійка. При дослідженні корисливо-насильницьких злочинів, що вчинялися неповнолітніми виявилось, що нерідко до вчинення злочину потерпіла особа сама провокувала до їх вчинення. Крім того, було встановлено, що вчиненню багатьох злочинів проти власності передувала необачна поведінка потерпілого відносно свого майна або вибору знайомств, вихваляння своїм добробутом тощо. Часто дозлочинна поведінка потерпілого обумовлювала й хуліганські дії неповнолітніх осіб. Така поведінка могла мати як соціально-негативний, так і соціально-позитивний характер. Перший вид, як правило, виражався у грубій образі підлітка нецензурними висловлюваннями, приниженням честі та гідності його або його близьких. Поведінка другого виду часто полягала у висловлюванні зауважень стосовно непристойних дій неповнолітньої особи, яка перебувала у стані сп'яніння.

Список використаних джерел

1. Закалюк А. П. Курс сучасної управлінської кримінології: теорія і практика. У 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с. С. 313.

2. Джужа А. О. Теоретичні та практичні засади віктимологічного запобігання злочинам в Україні: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 35 с. С. 16–17.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL:

<http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>; Довідка про злочини, учинені в Україні за 2014–2019 рр.: службовий документ. Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2020. 124 с.

4. Туляков В.А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы): монографія. Одесса: Наука, 2000. 634 с. С. 3–4.

5. Головкін Б. М. Теоретичні та прикладні проблеми детермінації і запобігання корисливій насильницькій злочинності в Україні: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2011. 406 с. С. 82; Головкін Б. М. Виктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33

6. Криминологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с. С. 133; Головкін Б. М. Виктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. Теорія і практика правознавства. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33

7. Криминологія : підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головкін, М. Ю. Валуська та ін. ; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкіна. Харків: Право, 2014. 440 с. С. 133;

8. Христенко В. Е. Психологія поведіння жертви / Христенко В. Е. – Ростов н/Д : Фенікс, 2004. – 416 с.

9. Криминологічна віктимологія : [навч. посіб.] / [Моїсєєв Є. – М., Джу́жа О. М, Васи́левич В. В. та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джу́жі. – К., 2006. – 352 с.

10. Кулик О. Г. Злочинність в Україні на початку XXI століття : монографія. К. : Юрінком Інтер, 2013. 272 с.

Собкович Олександр Віталійович,
аспірант кафедри криминології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті особливе місце посідають різні види незаконного заволодіння майном страхової компанії з боку професійних учасників страхового ринку та страхувальників. Специфіка вчинення шахрайств у сфері страхування полягає в інсценуванні страхової події, тобто заздалегідь спланованому створенні певної обстановки, вчиненні певних дій з розподілом ролей, а також повідомленні неправдивих даних з